

der stad. Jeruzalem werd van de heidenen vertreden!

Maar Jeruzalem werd niet vergeten. In alle landen der wereld zijn Israëls kinderen verstrooid, doch allen wenden hun aangezicht naar Jeruzalem, als zij bidden tot den God der vaderen, dien ze hebben verlaten; en wanneer ze worden nedergelegd in het land der ballingschap tot de laatste ruste, dan plaatsen de rouwdragers hun voeten in de richting der beminde stad, om bij het eerste geroep te kunnen opspringen en naar Jeruzalem te kunnen trekken.

Evenmin werd Jeruzalem vergeten door de Christenen. Toen ze verzuimden het oog te verheffen tot hun moeder, het Jeruzalem dat boven is, zagen ze weer uit naar het dienstbare Jeruzalem beneden, en trokken ze ter bedevaart naar Golgotha, naar Gethsemané, naar den hof van Jozef van Arimathéa. Ze bouwden er hun kapellen ter aanbidding, en keizerin Helena, de moeder van Constantijn, bouwde haar kerk van het Heilige Graf over die kapellen heen, en vond in de grot daaronder ook nog het graf van Adam, den stamvader der menschheid. Kon er heerlijker plaats van vereering zijn dan deze kerk der verdwaasde Helena? Was er beter middelpunt voor bedevaarten in de bijgeloovige middeleeuwen dan wederom Jeruzalem, thans het Jeruzalem der Christenheid?

Een nieuwe macht daagde op uit het Zuid-Ooosten, de macht van den Islam, en Jeruzalem moest haar poorten openen voor den Bedoeïn der woestijn. Doch eerst toen de Turksche heidenen den Koran aannamen, begon de verdrukking en uitplundering, en leidde tot een uitbarsting van geestdrift en dweependen ijver voor Jeruzalem, zooals de wereld nog niet had gezien. Bij duizenden, bij honderdduizenden tegelijk trokken ze op, het kruis op den schouder, het paradijs in het oog, Jeruzalem in het hart en op de lippen. Een wondere ontroering hield Europa bezig, tweehonderd jaren lang, alleen om die ééne stad vrij te houden van de macht der heidenen.

De Kruistochten mislukten. Jeruzalem zou, naar het profetisch woord, van de heidenen vertreden worden, tot de tijden der heidenen voorbij zouden gaan. Maar ook de Muzelman leerde Jeruzalem hoogachten om Adams graf, om Issa's dood, Issa, Jezus, die toch ook een profet was, al was hij in rang beneden Mohamed. En Grieksche, Roomsche, Armenische Christenen bleven hun bedevaarten doen naar de heilige stad, en strenden om het bezit der kerk van het Graf, tot de heidenen aan den strijd een einde maakten, en aan de verschillende Christelijke gezindheden beurtelings de kerk in gebruik gaven. En de Protestanten, die geen bedevaarten doen, trekken toch ook zoo gaarne naar de poorten van Jeruzalem, en de Duitse keizer bouwde voor hun behoefte de Verlosserskerk. Zoo is nog Jeruzalem het middelpunt der Christenheid, het middelpunt der wereld.

En de zoon van Jeruzalem? En de dochter van zion? Er is een tijd geweest, dat het hun op straffe des doods verboden was, de heilige stad te betreden. Ver zijn ze gezworven, tot aan het einde der aarde, maar Jeruzalem is in gedachtenis gebleven. En in de laatste jaren ruischt opnieuw in de harten van duizenden kinderen Israëls het verlangen naar Jeruzalem. Dat verlangen heeft vorm aangenomen in vereeniging en conferentie; dat verlangen doet duizenden thans reeds woning zoeken in het land der vaderen, in de geliefde stad; dat verlangen doet tuinen aanleggen en olijfgaarden planten in de streken, die sinds eeuwen woest en onbewoond lagen; dat verlangen heeft de Hebreuwsche taal weer doen spreken in de straten van Jeruzalem; dat verlangen heeft verdeeldheid gewekt tusschen de Joden, die zich niet meer tot geestdrift laten wekken voor heilige idealen, en de anderen, die het blijven gevoelen, dat hun vaderland daar ligt, waar de zon ontwaakt.

Of dat verlangen bevredigd zal worden? Laat de profeet Zacharia het antwoord geven: „Alzoo zegt de Heere der heirscharen: Daar zullen nog oude mannen en oude vrouwen zitten op de straten van Jeruzalem, een ieder zal zijn stok in de hand hebben vanwege de veelheid der dagen, en de straten dier stad zullen vervuld worden met jongens en meisjes spelende op haar straten. Alzoo zegt

de Heere der heirscharen: Omdat het wonderlijk is in de oogen van het overblijfsel dezes volks in deze dagen, zou het daarom ook in Mijn oogen wonderlijk zijn?”

Ja, de stad, waar thans nog de Arabier woont, de Turk heerscht, de Christen van allerlei belijdenis komt om te aanbidden, die stad wordt van de heidenen vertreden, *totdat* de tijden der heidenen vervuld zijn. Totdat, niet langer. En daarom richt het oog van Jood en Christen en Mohamedaan zich altijd weer op die stad, eenmaal de koningin der schoonheid, altijd de geliefde stad, en in de toekomst de stad, waar de heerschappij zal worden gevoerd in waarheid en in gerechtigheid. Gods beloften falen niet; Hij heeft Jeruzalem gesteld tot *een lof op aarde*.

A. L.

CHARLOTTE VAN BOURBON.

Charlotte van Bourbon was de vierde dochter van den hertog van Montpensier, het hoofd van den ouderen tak van het huis Bourbon. De leden van den jongeren tak, Anton van Navarre, de vader van Henri Quatre, en de prinsen van Condé, hadden zich geschaard om de vaan der Hervorming, Montpensier daarentegen bleef hartstochtelijk aan de oude kerk gehecht, en verzette zich met hand en tand tegen vernieuwingen. De Hervorming heeft in ieder land haar eigenaardig verloop gehad, ook in Frankrijk. Daar was de eigen zuster van Frans I, Margaretha, Hervormd geweest, en had door haar invloed den koning dikwijls teruggehouden van harde maatregelen, en zoo was het gekomen, dat dadelijk van het begin af prinsen van den bloede en andere hooggeplaatsten voorstanders waren geweest van de beweging, die Europa vernieuwde in het begin der zestiende eeuw. In Frankrijk gaat de strijd het eerst en het meest in de hoogste kringen. Daarbij hield Montpensier de zijde der hertogen van Guise, en kon hij naar buiten niet altijd wat hij wilde, in zijn eigen huis zou hij de oude kerk handhaven met kracht en strengheid, ja met wreedheid, temeer, daar hij wist, dat zijn gemalin de „nieuwe leer” genegen was. Hij zou de oude handhaven.

Rijk was hij niet; zijn gemalin schonk hem vele dochters en slechts één zoon; de erfenis zou in vele deelen moeten worden gesplitst. Dat wilde de heer van Montpensier niet. Zijn zoon moest de traditie van het geslacht voortzetten, daarom huwelijkte hij zijn oudste dochters zoo vroeg mogelijk uit, maar toen het getal grooter werd, wist hij een weg, om zonder bruidschat van zijn dochters af te komen: het klooster stond open. En daar waren zelfs winstgevende plaatsen te vinden.

Zoo kwam het, dat Charlotte in haar prilste jeugd in het klooster van Jouarre kwam, een rijk klooster, dat aanzienlijke inkomsten had. Die inkomsten moesten voor Charlotte zijn, en daarom bewerkte Montpensier, dat zijn dochter aangewezen werd als opvolgster van de tegenwoordige abdis, die een zuster was van zijn vrouw.

Charlotte leerde geen ander leven kennen dan het leven binnen de sombere kloostermuren, en toch leefde in haar hart de dorst naar vrijheid, naar natuurlijk leven. Wat kon zij echter beginnen tegen de onbeperkte macht van den vaderlijken wil? Nog was ze geen dertien jaar oud, of Montpensier liet haar als non opnemen, en tegelijk bekleeden met de waardigheid van abdis, hoe het kind ook protesteerde. Dat was in 1559.

Haar moeder echter wist het kind in aanraking te brengen met de Schrift. Die moeder zon op een huwelijk voor de jonge kloosterlinge; de kloostergelofte van aanzienlijke jonge dames werd meermalen gebroken. Doch de hertogin had geen kracht tegen den ijzeren wil des vaders, en, had ze de kracht gehad, dan had de tijd haar ontbroken; ze stierf reeds twee jaar later. Doch ze liet haar dochttertje twee trouwe beschermsters na, haar oudste dochter Françoise, gehuwd met den heer van Bouillon, die kort geleden openlijk tot de Hervormden waren overgegaan, en Jeanne d'Albret, de welbekende koningin van Navarre. 't Was

door toedoen van deze twee vrouwen, dat Charlotte in de eenzaamheid van haar klooster de leer der Hervormden leerde kennen, haar gebracht door Protestantische predikers. Toch duurde het nog eenigen tijd, eer de jonge abdis de beslissende keuze deed. Ze bepaalde er zich toe, in 1565, toen ze negentien jaar oud was, openlijk te protesteeren tegen de wijze, waarop men haar gedwongen had abdis te worden. Ze rekende zich evenwel gebonden door haar onvrijwillig gegeven woord.

Nog verliepen eenige jaren. Charlotte volgde met belangstelling den strijd, die telkens weer ontbrandde, en waarin haar strenge vader en de edele Coligny vooraan stonden. Die strijd had geleid tot een vrede en een verdrag, waarbij den Hervormden vrijheid van samenkomst was gegeven, doch de hertog de Guise schond die vrijheid, en vermoorde de Hugenooten van Vassy. Dat was het voorspel van den Bartholomeüsnacht, en het deed Charlotte van Bourbon partij kiezen.

Ze raadpleegde heimelijk met haar twee beschermsters; de heer van Tëligny, de echtgenoot van Louise de Coligny, bracht de

brieven licht des Evangelies, de kloosterpoort uit en begaf zich naar haar zuster te Sedan. Men moest echter wachten, dat uitlevering zou worden gevraagd, en daarom moest Charlotte verder vluchten, buiten Frankrijk.

Ze deed het en ging naar Heidelberg, naar Frederik den Vromen, keurvorst van de Palts, wiens huis en hart, evenals dat zijner gemalin, open stond voor alle verdrukten.

Frederik gaf het Fransche hof kennis van de aankomst van Charlotte. Op bitsen toon werd hem uitlevering gevraagd, doch hij antwoordde, dat hij het alleen zou doen, indien zijn beschermeling vrijheid van godsdienst werd toegezegd. En toen die belofte uitbleef, bleef Charlotte van Bourbon te Heidelberg.

En toen kwamen de rampen over haar. Haar zwager Bouillon stierf, en Françoise kon haar niet meer steunen. Dan stierf Jeanne d'Albret, de moeder der Hervorming. En dan volgde, nog binnen een half jaar na haar vlucht, de Parijsche bloedbruiloft, welke haar beroofde van allen, die haar genegen waren, in de eerste plaats van de familie Coligny. En intusschen vervolgte haar uit Frankrijk de laster, die aan de weggelooopen non onreine bedoelingen toeschreef. Doch het keurvorstelijke hof trachtte haar zooveel mogelijk het leed te vergoeden, en de schoone vijftientigjarige, die nog altijd het witte nonnenkleed droeg, het eenige, dat zij ooit gekend had, won aller harten door haar liefde.

Zóó zag haar in 1574 de prins van Oranje, een lijder als zij, al was het op andere wijze. In zijn jeugd was hij gehuwd geweest met Maria van Egmont, gravin van Buren, een gelukkig huwelijk, doch dat na zes jaren reeds door den dood verbroken werd. Toen had hij een staatkundig huwelijk gesloten met Anna van Saksen, die hij niet eens gezien had, maar die een dochter was van Maurits van Saksen, den voorvechter van het Protestantisme in Duitschland, en Juliana van Stolberg had zich zeer verheugd, dat haar zoon zijn toenadering tot de

Hervormden zoo duidelijk uitsprak; zij hoopte, dat Anna van Saksen haar gemaal tot een Protestant zou maken. En dat is ook geschied, doch in geheel anderen zin dan zijn moeder het bedoelde. Het karakter van Anna was zóó slecht, dat Willems leven voortaan niets was dan verdriet en vernedering, juist in de jaren, dat hij met Holland medeleed in zijn grootste ellende, toen hij voor Alva's bloedraad vluchten moest. En door dat verdriet heeft God het hart van den Prins verbrijzeld, en immers, bij een verbrijzeld hart en een verslagen geest wil God wonen. Prins Willem vond den zielevrede en brak met de Roomsche kerk. Doch zijn huwelijk was een openlijk schandaal geworden, en hij liet zich van Anna scheiden.

Toen leerde hij Charlotte van Bourbon kennen; twee geplaagden en verdrukten. De prins had haar niet veel aan te bieden. Hij was arm, hij was vervolgd, hij was in een oorlog gewikkeld, waarvan het einde niets dan teleurstelling kon zijn. Maar dat hij arm en vervolgd was, maakte hem juist dierbaar in de oogen van Charlotte, die onterfd was gelijk hij verarmd was, omdat ze de versmaadheid van Christus grooter rijkdom achtten dan de schatten van Egypte.

Marnix voerde de bruid over Emden naar Den Briel en den 12^{en} Juli 1575 werd het huwelijk gesloten, dat voor den Prins tot zoo rijken zegen werd. 't Was een zwervend leven, dat ze voerden, zonder vaste woonplaats, dan te Dordt, dan te Delft, dan te Antwerpen of te Middelburg. En gemakkelijk was het ook niet, want de uitgaven waren groot en de ontvangsten onzeker. En het gezin vermeerderde snel. Zes dochtertjes werden in zeven jaren geboren, terwijl de Prinses dadelijk de voorkinderen van haar gemaal uit Dillenburg tot zich riep, ook de twintigjarige Maria van Nassau, de zuster van Filips Willem. Maar Charlotte droeg alle bezwaren met blijdschap, en leefde geheel met Nederland mee. En ze leed met Nederland mee.

Meer dan iemand krenkte haar de ban, die over den Prins in 1580 werd uitgesproken, en waarin de koninklijke moordenaar ook nog háár naam lasterde. Hoe goed deed haar de verdediging van haar eer in 's Prinsens Apologie. Doch Charlotte had een voorgevoel van het naderende leed, dat intusschen niet hem, maar haar het eerst het leven zou kosten. Den 18^{en} Maart deed Jauregui zijn snooden aanslag, die Willem aan den rand van het graf bracht. Zij troostte en versterkte hem met haar toespraak en haar gebeden, en achtte eigen geschokte gezondheid niet om de zijne. Doch toen hij herstelde, kwam de terugslag; toen kon zij niet meer. Zonder haar moest Oranje zijn kerkgang doen om openlijk God te danken voor zijn herstel, en slechts weinig dagen later legde Charlotte het moede hoofd neer, nog slechts zes-en-dertig jaren oud. Ook haar naam blijft in dankbare herinnering als die van de trouwste vriendin van Oranje, die hem het best heeft verstaan, en ook op het gebied der buitenlandsche staatkunde het krachtigst met hem heeft medegearbeid.

A. L.

☐ ☐ NICOLO PAGANINI. ☐ ☐

Geb. 18 Febr. 1784 te Genua. -- Overl. 29 Mei 1840 te Nizza.

Niccolo Paganini! Voor degenen, die de viool bestudeeren, is deze naam voorzeker over-bekend. Wie van hen, die eenigszins thuis zijn in de muziekwereld, zou niet weten, dat Paganini een der grootste vioolvirtuozen is geweest? Paganini was een zeer buitengewoon man. Reeds in zijn prilste jeugd legde hij zulk een verbazend grooten aanleg voor de muziek aan den dag, dat zijn vader, die zelf de viool en de mandoline bespeelde, besloot, hem vroeg te onderwijzen.

De kleine Nicolo was een handig muzikaal ventje; nauwelijks zes jaar oud kende hij reeds zóóveel van het vioolspel, dat zijn vader hem niet verder helpen kon, hij bracht hem dus bij *Servetto*, en vervolgens bij *Giacomo Costa*.